

Erdővidék – magyar mikrorégió a Székelyföld peremén¹

BOGLÁRKA BAKÓ
MINORITY IN MAJORITY: ERDŐVIDÉK

316.7(498)
316.022.4(498)=(511.141)

Forest region, micro-region research, institutional system

Erdővidék a Székelyföld egyik kevésbé ismert, magyar többségű mikrorégiója. Háromszék (hivatalosan Kovászna megye) északnyugati része, mely a Baróti-medence területét öleli fel. Nyugati határa az Észak-Persány és a Rika-hegység, északi, északkeleti a Dél-Hargita vonulata, délkeleten pedig a Baróti-hegység övezi. Erdővidék központja és egyetlen városa Barót, mely 1989 előtt még működő szénbányájának köszönhetően központi gazdasági szerepet töltött be a régióban. Erdővidék 21 települést foglal magában, ezek a következők: Uzonkafürdő (Ozunka Băi), Nagybacon (Băţanii Mari), Erdőfüle (Filia), Székelyszáldobos (Doboşeni), Vargyas (Vîrghiş), Szárazajta (Aita Seacă), Zalánpatak (Valea Zălanului), Bodos (Bodoş), Kisbacon (Băţanii Mici), Magyarhermány (Herculian), Bibarcfalva (Biborţeni), Barót (Baraolt), Olasztelek (Tălişoara), Bardóc (Brăduţ), Felsőrákos (Racoşul De Sus), Köpec (Căpeni), Köpecbány (Colonia Căpeni), Miklósvár (Micloşoara), Nagyajta (Aita Mare), Középpajta (Aite Medie) és Bölön (Belin).

A településeken élők zöme az unitárius és a református felekezethez tartozik, kivételt ez alól Miklósvár és Barót népessége jelent. Miklósvár az egyetlen katolikus falu a régióban, Baróton pedig a katolikus, a református, az evangélikus és az ortodox felekezetnek is van temploma. Az utazót Erdővidéken először a táj ragadja meg; hegyes-dombos, fenyveses, erdős nyugodt táj belesimuló falvakkal, borvízforrásokkal, csendes, békés kisvárossal. Ezt a képet „árnyalja” a közutak állapota; az aszfaltot csak helyel-közzel magán viselő vagy teljesen aszfaltozatlan mellékutak és kátyúkkal tarkított főutak. Kérdés, hogy mindez mire utal? Az állami finanszírozás hiányára? A legfelsőbb megyei vezetés figyelmetlenségére? Vagy talán arra, hogy ez a mikrorégió perem része az infrastrukturálisan és közigazgatásilag meglehetősen elhanyagolt képet mutató Háromszéknek?

Az utak állapotát – mivel az erdővidéki látogatókban ez mindig mély benyomást hagy – beszélgetőtársaim szinte kivétel nélkül megemlítették vagy érveik bizonyítására, vagy példáik alátámasztására. A rossz utak, a bürokratikus összevont falvak és a nehéz megélhetés panaszlása jellemezte beszélgetéseinket. Mindemellett beszélgetőtársaim erős kisorégió-identitását bizonyította terveik sokasága a független önkormányzatról és a magyarországi lehetőségekről.

Kutatási szempontok

Erdővidék a „Kárpát-medence kisebbségi magyarlakta települései és régiói a 20. században” című kutatási programnak bizonyos szempontból ideális kutatási területe volt: tömb magyarlakta régió, magyar bürokratikus vezetéssel, magyar iskolahálózáttal és számottevő kisebbségi magyar (illetve magyarországi) gazdasági befolyással. A kutatási eredmények bemutatása előtt érdemes felvázolni az anyaggyűjtés szempontrendszerét, témaköreit és a települések kiválasztási kritériumait.

Az első fázisban a településeken helybéli adatfelvevők előzetes, kérdőíves felmérést végeztek el. Ezek adatfelvételei elsősorban a magyar kulturális és oktatási intézményekre, a helyi gazdasági, foglalkoztatottsági, képzési szerkezeti sajátosságokra, valamint a magyarországi rokoni, kivándorlási, ingázási, intézményi, kulturális stb. kapcsolatokra, illetve a települések etnikai adatainak pontosítására vonatkoztak. A kérdőívek alapján a felmért településekből négyet választottam ki az alább részletezendő kritériumok alapján.

A kutatás a mindennapi élet megismerésén és a helyi társadalmak sajátosságáiból adódó kérdéskörök összehasonlító vizsgálatán alapult. A településeken az állomásozó terepmunka segítségével kutattam.² Ily módon megismerhetővé váltak a mikroközösségek érték- és normarendszerei, sztereotípiái, mentalitáskategóriái, feltárhatóvá Magyarországgal és a többségi társadalommal való kapcsolatrendszerük. Az előzetes terepfelmérések alapján a kiválasztott kulcsinterjú-alanyokkal a kérdés-témakörök alapján strukturált és mélyinterjúkat készítettem.³ Beszélgetőtársaim a települések vezető egyéniségei, lelkészek, polgármesterek, tanárok, közművelődési szakemberek, illetve aktivisták közül kerültek ki.

Az antropológiai módszerrel, mélyinterjúk és a kutatói megfigyelés alapján gyűjtött anyag nem tartalmaz „kemény adatokat”. A kérdőíves felmérés adatait árnyalja, és a „kultúra bennszülötteinek” véleményét, gondolatait tolmácsolja.⁴ Ez az anyag valószínűleg csak megszorításokkal általánosítható a régió egészére, hiszen mindössze négy település értelmiségi rétegének hozzáállását tükrözi a felmerült problémákhoz. A témakörök az alábbiakban felvázolt témákra koncentráltak, minden településen figyelembe véve csak a falvakra jellemző sajátosságokat.

Az intézményi szintek vizsgálatának több szempontja volt. Már az előzetes helyi felmérések alapján körvonalazhatóak voltak az egyházi, kulturális és szociális intézmények. Így vizsgálataim elsősorban arra irányultak, hogy milyen közösségi szerepet töltenek be ezek, milyen mértékben vállalják, ill. vállalják-e a közösségi összetartás erősítését. A lelkészekkel, polgármesterekkel és civil szervezőkkel készített interjúk annak a „rejtett tudásnak” a megismerését tűzték ki célul, hogy ezek az intézmények a magyar identitás „erősítését”, „örökítését” feladatuknak tekintették-e, ennek érdekében milyen jellegű rendezvényeket szerveztek, ezt a helybeliek hogyan fogadták, milyen mértékben vettek részt benne. Mindehhez kapcsolódott az a témakör, mely azt vizsgálta, hogy a helybeli vezető szervezetek milyen módon fejezték ki, illetve vállalták-e a kistérségi és a településre jellemző nemzetiségi sajátosságokat.

A magyarországi kapcsolatteremtés kutatása elsősorban a helyi sajátosságok felmérésére, a kapcsolatteremtési módokra irányult. Mindemellett a vizsgálatok rámutattak a kapcsolatok működési lehetőségeire és helyi jellegzetességeire. A magyarországi kapcsolatok minősége (azaz hogy egyenlő partnerként vagy esetenként

alárendelt szerepkörben, passzív támogatottként vagy csupán vendégként, illetve közönségként vesznek részt benne) érzékeny téma volt beszélgetőpartnereim számára. Ennek oka, hogy az anyaországi kapcsolatrendszerük, tapasztalati anyaguk gyakran ellentmondásos volt. Mindennek erőteljes hatása volt a helyiek Magyarország- és magyarság-képére, melynek megismerése szintén a kutatási program célkitűzései között szerepelt.

A kistrégió (mentális és földrajzi) határainak meglétét, illetve a határ tudatos „válalását” vizsgáló témakörre kiterjedő kérdések az erdővidékiek és az erdővidéken túliak (az Olton túliak, a székelyföldiek, az ó-romániaiak) viszonyrendszerét, az „erdővidékiességet”, a mikrorégió védelem- vagy veszélyeztetettségérzetét vizsgálták.

Az interetnikus kapcsolatok vizsgálata elsősorban a roma–magyar viszonyok feltárására irányult. A magyar–román viszonyok kutatásának háttérbe szorulása a román nemzetiségű lakosok kis száma és kulturális sajátosságainak „láthatatlansága” miatt volt. A roma–magyar együttélés vizsgálata figyelemre méltó, helyi sajátosságú viszonyrendszert tárt fel, míg a román–magyar együttélésnél a rejtett kapcsolatrendszerek, a sztereotípiák kutatása vált értelmezhetővé. Az interjúk kérdései a „kisebbségi többség” vezetési stratégiáira, a bürokratikus viszonyok megismerésére és a mindennapi együttélésre vonatkoztak.

A kedvezménytörvény hatásának vizsgálata ugyancsak fontos célkitűzése a programnak. A beszélgetések három fő pont köré szerveződtek: az igazolványokkal szemben támasztott kisebbségi elvárásokat, az igazolványok igénylésének okait és a magyarországi használatához kapcsolódó történeteket vizsgáltuk.

Az erdélyi autonómiatervezet témaköre eredetileg nem szerepelt a kutatási témakörök között. Mindemellett szinte minden interjú során előkerült, hiszen Erdővidék régiója a tervezet autonómiaterületének határain belül van. A nyári terepmunka ideje alatt a magyarországi és romániai média többször is foglalkozott a témával, s ez felszínre hozta a helyiek állásfoglalását.

A vizsgált települések

Az erdővidéki mikrorégió-kutatásba négy település került be: Felsőrákos (Racosul de Sus), Bibarcfalva (Biborțeni), Nagybacon (Bățanii Mari) és Barót (Baraolt). Választásuknál igyekeztem figyelembe venni, hogy az erdővidéki mikrorégióra jellemző „típus települések” közé tartozzanak.

Barót, Erdővidék egyetlen városaként, kiemelt szerepet tölt be a régióban. Tönkrement szénbányája ellenére, mely a munkalehetőségek számát nagyban csökkentette a Baróti-medencében, ma is kulturális és gazdasági központnak számít. Felsőrákos Erdővidék egyik legszegényebb, gazdaságilag és kulturálisan hanyatló települése, míg – előzetes feltevésem alapján – Bibarcfalva, a határában álló ásványvíz-palackozó üzem (bibarcfalvi borvízgyár) munkalehetőségeit kihasználva a prosperáló település egyik példája lehet. Nagybacon pedig nagyközség, négy falu bürokratikus székhelye, a magyarországi turizmus egyik kedvenc célpontja, a környék gazdasági és kulturális életének fő szervező települése.

A továbbiakban a településeket a kutatási szempontrendszerek két nagy csoportja szerint elemezem. Az első részben faluszintre lebontva vázolom fel a települések intézményi szintjét, magyarországi kapcsolatteremtését és interetnikus kap-

csolatait. Érdeemes ezeket a vizsgálati pontokat a települések szintjén bemutatni, hiszen a falvakra jellemző sajátosságok ezek alapján ragadhatóak meg. Feltárhatóvá válnak így a – kiválasztott – erdővidéki „típus települések” mentalitásrendszerei, együttélési viszonyai, külvilággal való kapcsolatai. Vázlatosan mutatom ezeket be, hiszen a települések mélyebb elemzése szétfeszítené e tanulmány keretét. Mindemellett – úgy vélem – a jellegzetességek felvillantása érzékelhetővé teszi a települések mindennapi lehetőségeit és problémáit.

Az elemzés második részében bemutatom a kistrégyi mentális térképét kirajzoló sajátosságokat, a státus- vagy kedvezménytörvény és az erdélyi autonómia tervezet vizsgálatának eredményeit. Ez utóbbi témákhoz kapcsolódó interjúk rámutattak arra, hogy ezeknek a kérdéseknek az értékelése nem hordozott magában falubeli sajátosságokat, azaz beszélgetőtársaimat inkább érzelmi hozzáállásuk határozta meg, mint bármely közösséghez való tartozásuk.

Felsőrákos

Felsőrákos 996 lélekszámú település (1992), amelyben 21 református, 16 római katolikus és 5 ortodox vallású él. A település lakosai a mindennapok során magyarul beszélnek, mely jellemző a nem magyar nemzetiségűek nyelvhasználatára is. „...most már én is úgy veszem észre, hogy valamikor sokkal erősebb volt ez a falu, de most le van maradva például Bardóchoz vagy Füléhez, Vargyashoz viszonyítva, aztán az is, hogy rég nincs helyi tanács ez is érződik a falun. Baróthoz tartozunk.”⁵

A két nagy létszámú nemzetiségi közösség – a magyarok és a romák – többé-kevésbé konfliktusmentesen él együtt. A békés mindennapokat hierarchikus viszony határozza meg, mely sajátosságos „gazdasági-munkakapcsolaton” alapul. A hierarchia csúcán a magyarok állnak,⁶ majd a románok következnek, bár ők kis létszámuk alapján szinte „láthatatlanok”. A piramis legalján a roma közösség van. A harmonikus interetnikus viszonyok alapja, hogy a romák alkalmazkodnak a falubeli viszonyokhoz, alárendelt helyzetüket elfogadják. Mindemellett anyagi háttérükből fakadóan kiszolgáltatottak is a magyaroknak, hiszen a magyar gazdák biztosítják számukra az egyetlen pénz-, illetve termény kereseti lehetőséget.

„Cigányok vannak a faluban, kb. 100–150-en. Megpróbálnak a maguk módján beilleszkedni, igazából magyarnak vallják magukat, unitárius cigányok legtöbb részük. Van köztük egy pár, aki úgymond pünkösdista cigány. ...”⁷

(Vannak nemzetiségi ellentétek a magyarok és a cigányok között?) *Kimondottan nincsenek, mert megpróbálnak beilleszkedni. Tehát olyan sincs, (mint a) hogy más közösségekbe, tolvajlások. (Dolgoznak együtt a magyarokkal vagy a magyaroknak?) Általában úgy, hogy a magyaroknak dolgoznak napszámba. És akkor kapják ezt az, úgymond, szociális segílyt, azért itt a faluban kell bizonyos társadalmi munkát elvégezzen.*⁸

A roma–magyar kapcsolatrendszer egyik jellegzetessége a magyar nők kereszt-szülőség-vállalása szegényebb roma családoknál. ⁹„...itt az volt, és még ma is az a szokás, hogy például keresztelés alkalmából sokszor magyarokat hívnak kereszt-szülőnek. És mi azt tartjuk, hogy ez olyan dolog, ami igazából kötelesség, keresztényi kötelesség elvállalni és nagyon sok magyar családnak van cigány keresztgyermeké.”¹⁰

Mindez viszont nem jelent „komasági kapcsolatot”¹¹ a roma és a magyar családok közt, a keresztszülői viszonyok csupán a mindennapi, anyagi nehézségek idején aktivizálódnak.¹² A földmunkálatok elvégzéséhez sok magyar család hív romákat segítségül, általában mindig ugyanazt a roma családot kérik meg, s ha egyik fél sem sérti meg a munkavégzés és bérfizetés íratlan szabályait, akkor ez a kapcsolat több generáción átöröklődik.

A munkanélküliek száma magas a faluban, ennek oka egyrészt a baróti bánya leépítése, mely évtizedekig munkalehetőséget biztosított a helybelieknek. A földmunkálatokból pedig, mivel a gazdáknak nincsenek munkagépeik, nehezen lehet megélni:

„(Milyen a munkanélküliek aránya a faluban?) *Ezt én számarányban nem tudnám megmondani, de annyit tudok mondani, hogy magas. Tehát a munkanélküliség alatt azt értjük, hogy nincsen egy állami fizetése, vagy most, ugye, a magáncégeknél. Ha ezt értjük, akkor magas. Ellenben a mezőgazdaság még mindig van, állattenyésztéssel foglalkoznak. Tehát ha olyan értelemben vesszük, hogy kik azok, akik munkanélküli segílyt kapnak, úgy is azt mondhatom, hogy elég magas az arány. (A mezőgazdaságból és az állattenyésztésből meg lehet élni?) Hát épp hogy. Tehát tudnak annyit termelni, ami a saját szükségleted, de arra, hogy eladják, arra már nem jut. És ennek egyetlen oka az, hogy ezeken a kis területeken mezőgazdasági gépek, ugyan van egypár a faluban, de azok az emberek, megkérik őket, hogy felfogadják, olyan nehéz, mert magas árakat kérnek. Nagyon sokan, különösen az idősebbek nem tudják megfizetni. És akkor mondjuk a 3-4 hektáron dolgozik.*”¹³

Földműveléssel és állattartással elsősorban a közép- és idős generáció tagjai foglalkoznak. A fiatalokra inkább a városi, illetve a magyarországi munkavállalás jellemző.

„*A fiatalok nem nagyon (művelik a földet), mondjuk, mellékkeresetnek foglalkoznak, de nem nagyba.*” (Állatot tartanak?) *Igen, de például olyan, hogy farm legyen valakinek, az nincs. (Csak a földművelésből meg lehet megélni?) Itt nem nagyon. (És akinek nincs más munkalehetősége, csak a földje, az akkor mit tud tenni?) Annak nagyon nehéz. Még akinek, ugye már nyugdíjas, és még bír a mezőn is dolgozni, annak valamit csak pótol, de különben elég nehéz. Semmi munkalehetőség most már a közelbe, ami van, az nagyon gyenge. A bánya (ti. a baróti bánya) is bomlófélbe van.*”¹⁴

Felsőrákos 1968 óta Barót városhoz tartozó település, így nincs önálló önkormányzata. Ebből következően nem rendelkezik faluszinten pénzforrással, és nincs a település belső ügyeit irányító vezető rétege. Mindez rányomja bélyegét a település társadalmi működésére, hiszen a vezető, ügyintéző réteg és a kulturális élet, a civil szervezetek szervező rétege hiányzik településről. Az értelmiség nagyszámban kitelepült, illetve iskolai elvégzése után nem költözött haza szülőfalujába. Ez az oka annak, hogy Felsőrákoson nincsenek működő civilszervezetek, kulturális intézmények. Az egyház is csupán az egyházmegyei kezdeményezésekbe kapcsolódik be (pl. Dávid Ferenc Ifjúsági Egyesület), önálló, falubeli kulturális szervezetei¹⁵ nincsenek. A helyi vezető réteg hiánya volt az egyik oka annak is, hogy az 1989-es rendszerváltás után megindult magyarországi kapcsolatok mára elhaltak.

„*Magyarországi, úgymond falu-testvértelepülés nincs. Hanem egy jó pár évvel ezelőtt az iskola próbált Tiszaköroddal egy ilyen testvériskolai kapcsolatot kialakítani, és a szomorú az, hogy igazából mi helyiek nem vettük ezt, tehát az iskola nem vet-*

te ezt eléggé komolyan. Mert nagyon szépen indult. (Kinek a kezdeményezése volt?) Ez igazából az ő kezdeményezésük volt, ők voltak az elsők, akik eljöttek, csak az iskolavezetőség, egy pár ember az igazgatóval, utána az egyházközség szervezte meg a találkozót. Jöttek gyerekek, jött egy csoport gyermek is. Utána minket is kihívtak, egy busznyi gyereket. Ellenben nem folyt a megfelelő levelezés és a kapcsolattartás. Most se mondom azt, hogy megszűnt, hanem stagnált, tehát nincs igazán. (Segítséget, anyagi segítséget hoztak az iskolának annak idején?)

Igazából, ha én jól emlékszem, a gyerekek által összeállított tancsomagot hoztak. Füzetet, színes ceruzát, ilyesmiket.¹⁶

A magyarországi falukapcsolatuk szimbolikus gesztusa a magyar országzászló odaajándékozása volt a településnek. Ez vihart kavart a településen, elhelyezése és „használat” feladatot rótt új tulajdonosaira. Mindemellett a magyar országzászló megléte szimbolikus szereppel bírt a magyar közösség életében, és ajándékozása ugyancsak szimbolikus gesztusként jelent meg a magyarországi testvér falunál.

„Igazából akkor (ti. a magyarországi látogatásuk alkalmával) a jó emlék az volt, amikor ültünk fel a buszra, ez közvetlenül a fordulat után volt, 92–93-ban, hogy a falu polgármestere egy címeres nemzeti zászlóval kedveskedett nekünk, aki igazából nem is nagyon pártolta – ahogy az iskola igazgatója elmondta – kezdetekor ezt a kapcsolat kialakítását. De polgármesteri minőségében is a megnyitóra el kellett hogy jöjjön, és ott a beszélgetés és az egymás mellé való leülés odáig jutott, hogy igazából megkedvelte a gyermekeket is, és a tantestület tagjait is. És utána végig ennek az egész eseménysorozatnak az egyik lelkes támogatója volt. (A címeres zászlót hova tették?) A címeres zászló pillanatnyilag az iskola tulajdona. Az úgy mond a március 15-i ünnepeken van kitéve, de olyan az igazgatónőnk, hogy nem meri kitenni, hanem bent.¹⁷

A szimbolikus gesztus ellenére mára már nem működnek magyarországi kapcsolataik, melynek oka a két település távolsága, az utazási és anyagi nehézségek és a kapcsolatok elhanyagolása. A magyarországi kapcsolataik csak rokoni vonalon működnek, a faluból egyre nagyobb számban kiköltöző fiatal családokkal. A fiatalok elsődlegesen az erdélyi nagyvárosokba költöznek, de egyre gyakrabban fordul elő a magyarországi munkavállalás is. Ez sokszor vezet végleges elköltözéshez, s ezért nem jellemző a munkákból származó jövedelem itthoni befektetése sem.

„Nagyon nem jönnek vissza, akik elmentek. Egy-kettő van, aki visszakivándozott, de nem nagyon, például, akik Szentgyörgyre bementek.¹⁸

„Most már eljutottunk oda, hogy igazán nem merjük a gyerekeinknek azt mondani, hogy maradjatok, mert volt egy ilyen időszak, és most is van, bár ez már lassan csak szlogen. Mert nekik még pillanatnyilag nincs megélhetési lehetőségük, és nincs biztosítva, ha elvégzik az egyetemet, akkor a szakmai fejlődés sem. Akkor nem veszi a szülő magának azt a bátorságot, hogy azt mondja, hogy márpedig itthon kell maradni, hanem engedi, hogy menjen és érvényesüljön, és haladjon. De mi már az 55 évünkkel mit kezdjünk...?”¹⁹

Bibarcfalva

Bibarcfalva egynemzetiségű település. Lakóinak száma 825 (1992), melyből a hivatalos 1992-es adatok szerint egy német, három román és 821 magyar nemzetiségű.

gú van. A református egyház adatai szerint viszont mára már csak egy román nemzetiségű lakója van a településnek, a többi lakos magyar. Romák nem élnek a faluban. *„Nálunk fő út sincsen, összekötő út van Sepsi és Udvarhely (között), és lehet elmenni Brassóba. Vonatállomásunk nincs, mert a vonat Brassó megyében van, tehát az Olton túl van. Egy kicsit elszigeteltebb közösség. Jó, az életbe ez nem valami pozitív irányt mutat, de mondom vallásosság szempontjából, a közösség szempontjából jó. Egy összetartó nép.”*²⁰

*„Így van a levéltárunkba leírva, hogy az erdővidéki falvak közül Bibarcfalva volt a legszegényebb. És ahol szegénység van, ott a cigány sem áll meg. No, de nem csak az van, hogy a cigány sem áll meg, nem adtak helyet. Egyszerűen nem engedték meg az akkori régi idősök, öregek, hogy itt a telkük mellé a cigány építsen. Ez köszönhető annak, hogy a 60-as évek előtt Bibarcfalva bírói székkal rendelkezett, tehát polgármesteri hivatal volt, és azok nem adtak jóváhagyást, hogy a cigányok letelepedjenek, így aztán Nagybaconba kötöttek ki, meg Száldoboson. Száldoboson például már meghaladta a cigánylélekszám a falunak, a magyaroknak a lélekszámát.”*²¹

Mivel sem roma, sem román közösség nincs a faluban, így itt nem kutatható az együttélési viszonyrendszer. Ellenben a tömb magyarlakta település kiváló példája a falu, ahol a helybeli magyar vezetés működését nem befolyásolja sem román, sem roma közösség. Mindemellett – mivel a falu Baróthoz tartozik – a helyi bürokratikusság önkormányzati rendszer a helyi önkormányzat hiánya miatt valójában nincsen. Működő civil, kulturális vagy művelődési szervezete nincsen a falunak, ám Felsőrákossal ellentétben a település mindennapi életének szervezését az egyház vállalta. A helyi lelkész nem foglalkozik a kulturális élet szervezésével (leszámítva a havi rendszerességű „özvegyasszonyok találkozóját”), viszont hollandiai egyházi kapcsolatok segítségével a református egyház a gazdasági élet fellendítőjévé, egy átlagos megélhetési színvonal megtartójává vált.

„’92-ben egy lelképásztor kollégámmal érkeztek hozzánk hollandok, és akkor megkérdezték, hogy ők keresnek egy testvérgyülekezetet, tehát nem faluközösség, falukapcsolat, hanem egyházi kapcsolat. ’92-ben érkeztek hozzánk, és nagyon kedvesen azóta kialakult a kapcsolat. Már voltunk mi is ’96-ban, hat presbiter, jómagam és a feleségem. Meghívtak, el is vittek, haza is hoztak. De ők minden esztendőben jönnek kétszer hivatalosan, tavasszal és ősszel, amikor egy lelkész, egy presbiter, egy diakonus jön, és persze most az utóbbi esztendőben fordító is jön. És jó az, hogy most már őkötőlük kapjuk az anyagi támogatást. [...] Igen a falut segítik olyan értelemben, hogy az egyház nevére adják a pénzt, amiből gépparkot létesítettünk. [...]

Teljesen gazdaságilag (segítenek), ha végignézem bent az udvaron, egyebet nem látsz, mint gépet, gépet. Ez kellett, mert nem volt a falunak gépje. ’94-ben vásároltak meg itt helyben egy nagy traktort, egy 5 tonnás utánfutót, egy szántó hármas ekét és tárcsát. És azóta minden esztendőben egy-két gépet vásárolnak. Most már van pityókaültető gépünk, krumpipergető, tehát nem a szedő, hanem a kipergető, akkor van kukoricavető-gép, van trágyaszórónk, van permetezőgépünk, és most az idén vásároltunk egy kisebb kombájnt, egy kisebb traktort és egy gabonavető-gépet. Na ez az anyagi támogatás! Persze most ügyesek voltak a hollandok, mert az idén pályáztak a holland gazdasági minisztériumhoz, mert valami elfogadja, hivatalossá tette az egyházi kapcsolatokat. És nyertek 2000 eurót Bibarcfalva

javára. És a többi pénzt a gyülekezet osztotta fel, tehát adta, ebből vásároltuk meg a kistraktort, a kombájnt, a gabonavető-gépet. (A helybeliek fizetnek a használatért?) Igen. Ez így van, hogy adományba dolgozok, és adományt fizetnek be az egyházközség pénztárába. És mondom, ez a géppark fejlesztése. Ami csodálatos, és ami mondjuk sokkal szebb erkölcsileg, emberi tartásilag, az hogy már öt esztendeje gyakorolják, hogy karácsony előtt, novemberbe, decemberbe pénzt küldenek, céladomány, tehát nem lehet másra költeni, csak amit ők megjelölnek. Ez abból áll, hogy most már tekintet nincs, hogy református vagy baptista, vagy katolikus, vagy unitárius. Kapnak egy csomagot lélekszámra. Az úgy van, hogy megkapom a pénzt, beváltom, akkor leülünk, megtárgyaljuk, hogy ebből a pénzből mit lehet csinálni, és vásárolunk. Tehát minden személy – református vagy más felekezethez tartozó – megkapja az ún. 1 kg cukor egy liter olaj, 1 kg rizs, 1 kg liszt. [...]

Ezt mind jó, mindenféleképpen. Ha most kimegy az utcára, és megkérdezné, hogy mi lenne, hogyha az egyháznak nem volnának gépei, akkor egészen biztos, hogy a legnagyobb keserűséggel mondanák, hogy »jaj, Istenem, mi lenne velünk?« Mert nincsen gépparkja senkinek. Egy-kettő kistraktor van, de az nem elég.²²

Mindemellett nagy az állandó munkanélküliek száma a településen, mely meglepő, hiszen Bibarcfalva határában van a „Biborteni borvízgyár”, mely munkaalkalmat adhatna a falu lakóinak. A gyár viszont pusztán túlélési gazdálkodásra rendezkedett be, így a foglalkoztatottak szerződésai bizonytalanok, a fizetések alacsonyak és esetlegesek.

„Ez az Erdővidék egyetlen egy olyan faluja, ahol működik ez az üzem, de elég vacak... Gyengén fizetik őket. [...] Ez azt jelenti, hogy gyakran hívják vissza munkába, és ha tiltakozik [...], például kijön reggel, éjjeli váltásból, már esetleg délután vissza kell mennie. Nem tudom ezt részletesen, nem vagyok teljesen tájékozott, de hallom, hogy panaszkodnak, és nagyon gyengén fizetik őket. A minimálbért is éppen-éppen alig adják meg. [...] Hát a borvíz azért felszippantja, azért a minimálbérrért is elmennek az emberek. (És akkor a földekkel...?) De igen, a földeket az most visszakapták. Elég sok olyan család van, aki abból él. Két-három tehénkét tart, aztán a tejet elviszi a csarnokba... (Ebből meg lehet élni?) Tessék elképzelni, hogy hogyan! Hát nem nagyon. Éppen, hogy tengődik.”²³

„Ha most megkérdezne, bemegegy a gyárba, mondjuk, ott nem merne beszélgetni senki, mert nagyon félnek attól, hogy holnap, holnapután nem lesz munkahelyük, ha ilyet nyilatkoznak. De ha az utcán vagy odahaza megkérdezed, akkor mindenki a legnagyobb keserűséggel beszél. Van egy ilyen, hogy „muszáj dolgozzak, ha tetszik, ha nem, mert ha szólok vagy apellálok, vagy elégedetlenkedek, akkor kitesznek a kapunk kívül, és holnapután mi lesz a családdal?” Nagyon sok fiatal család ezért nem mer gyereket vállalni, mert nincs megélhetési lehetősége. Például olyan családok is vannak jelen esetben, hogy se a férj, se a feleség nem dolgozik, tehát nincs kereseti lehetőség. Szülőkre, nagyszülőkre támaszkodnak, vagy a mezőgazdasággal foglalkoznak, de az nem megoldás. (Hány százaléka dolgozik az embereknek?) Nagyon kevés. A falut inkább a nyugdíjaskor határozza meg. Fiatal nyugdíjak ezek, mert a bányavállalatnál dolgoztak, és tudjuk, hogy aki 20 évet dolgozott, az már 45 évesen nyugdíjba ment. De tudomásom szerint itt a faluban nincs 40-50 személy, aki dolgozik (az ásványvízgyártó üzemben) az bizonyos 200-250 munkásból. Ez egy rájátszás a falura mindenféleképpen. Inkább importálja más faluból, sőt van egy

ilyen nyilvános fenyegetettsége az igazgatótól, legalábbis a rossz nyelvek szerint, hogy azt kiabálta, ha nem tetszik, tessenek kimenni a kapun, ő Szentgyörgyről hoz munkásokat. Tehát nagyon sokan így tengődnek. [...] Tehát korszerű, tiszta, egészséges, csak éppen a jövedelem és a megélhetőség az nem fedti a valóságot. Meszse vagyunk. Egymilliónyolcszáz, egymilliókilencszáz lejből, mit lehet vásárolni? Ha belegondolunk egy picit. Semmit.²⁴

A gazdasági élet középpontja így a földművelés, illetve az állattenyésztés lett. A településre nem jellemző, hogy a fiatal családok nagyobb erdélyi városokba költöznek. Elterjedtebb a magyarországi időszakos munkavállalás, melynek eredményeképpen az utóbbi években több család Magyarországra telepedett át.

Működő magyarországi testvér-falu-kapcsolata nincs a településnek. A rendszerváltás után Bibarcfalva is felvette a kapcsolatot néhány anyaországbeli faluval (Biharugra, Egyházaskesze), de az évek során a kapcsolatok lazábbá váltak, később teljesen elhaltak. A helybeli értelmiségiek több mindennel is okolták a kapcsolatok megszűnését: anyagiakkal, a távolsággal, a magyarországi emberek „hidegségével”, de tény, hogy néhány találkozó után egyik fél sem erőltette tovább ezek fenntartását.

„Voltunk, ez az igazság (ti. Magyarországon), mert valamikor az ottani igazgató úrral vettem fel a kapcsolatot annak idején, én voltam ott, különben a fiatalember, nem jut eszembe a település neve, valami egyházas... nagyközség, onnan áthelyezték a kollégát, azt írta nekem, olyan 50-es létszámú, 1-8 osztály. Kicsi. Az utolsó levelemre még nem válaszolt. De így, hogy gyerekeket utaztassunk oda, az anyagiak sem engedik, túl messze is van. Ők hoztak könyveket, többször is járt itt az igazgató, és felszereltük az ő segítségével a magyar kabinetet, mi annak nevezzük, a könyvtárat. A magyar oktatást ilyen szempontból elég... Aztán nem éppen úgy alakult, ahogy mi szeretnénk volna. (A magyarországiak jöttek?) Inkább egy-egy ilyen delegáció, tantestület delegációja jött. (Gyerekekkel jöttek?) Nem, nem hoztak onnan gyerekeket. Szeretnénk volna, de nem jött össze a dolog, túl költséges és messze is van, segítséget nem kaptunk. (Vártak valami különlegeset a magyarországi kapcsolattól, valami segítséget?) Tulajdonképpen nem. (Megfeleltek az elvárásaiknak?) Szerintem igen. Elég bőkezűek voltak. A kolléga pályázat útján jutott könyvekhez, elég szegényes volt a könyvtárunk addig, és most sikerült fölszerelni. Én szerintem ők, amit lehetett, megtettek. [...] Akartuk, akarták ők is, csak nem jött össze a dolog. Sem onnan, sem innen. Ott nem került annyi gyerek, itt is elég nehezen jött volna össze. Az anyagiakat nem tudtuk volna megteremteni, és az olyan szintű körülményeket. Családoknál elhelyezni, jó, az ment volna, de nem biztos, hogy éppen úgy sikerült volna. [...] Mi valahogy barátságosak, vendégszeretőbbek vagyunk, az itteniek. Én nem panaszkodom, mert egy kollégámnál voltam, és a lelkét is kitette, de nem is sikerült olyan közvetlen kapcsolatot teremteni így a közösséggel, azzal az egy családdal voltam így. Ők többször is voltak itt nálam egy hetet, másfél hetet. Mert tőlünk is voltak kint kollégák, de nem voltak nagyon elragadtatva. A Balaton partján valahol valamilyen táborba, valami úttörőtáborban voltak, aztán ott magukra hagyták őket. [...] Valami olyasmi volt, hogy többet nem megyünk.”²⁵

Tehát a vizsgálatok rámutattak, hogy Bibarcfalva, hasonlóan Felsőrákoshoz, intézményi szinten szervezetlen, a magyarországi kapcsolatai nem működnek, és a gazdasági helyzete stagnáló. Mindemellett hollandiai egyházi kapcsolatai segítségével

vel a gazdasági élet egyik megtartójává vált, ám mindez csupán a mezőgazdasággal foglalkozó családoknak nyújt segítséget. Ez az oka annak is, hogy a mezőgazdasággal nem foglalkozó családok elköltöznek a településről, általában Magyarországra, ritkábban erdélyi nagyvárosokba.

Nagybacon

Nagybacon községközpont, közigazgatásilag hozzá tartozik Kisbacon, Magyarhermány, Szárazajta és Uzonkafürdő. A nagyközség lakóinak száma 4405, ebből Nagybaconban (1992-es adatok szerint) 1863 ember él. 69 román nemzetiségű, 1757 magyar és 34 magát romának valló ember. *„Azért könnyebb, mert itt mi vagyunk a többségben, és azért tudjuk érvényesíteni az akaratainkat nagyjából.”*²⁶

A település háromnemzetiségű, de a romák magyar anyanyelvűsége és a románok kis lélekszáma miatt csak magyar anyanyelvű osztályok vannak a helyi általános iskolában. Mindemellett közigazgatási központ révén, bürokratikus szervezett magyar nemzetiségű vezető réteg van a településen. Mivel a képviselő-testület 14 tagja közül mindegyik magyar nemzetiségű, így a helyi magyar érdekek képviselete maximálisan érvényesül a községben.

*„Van egy olyan probléma, hogy felülről jönnek a dolgok, a pénz, ami a lényege az egész dolognak. A pénznek a megszerzése, annak a lobbizása az azért nehéz az egész Kovászna megyének, azért mert magyar megye. És az állami pénzeket, amikor osztják el, biztos, hogy sokkal kevesebbet kap a megye, mint más megyék, ahol román lakosság van. De viszont itt az elosztásban nincs itt probléma. Mi itt egymás közt tudjuk, hogy ennyi áll rendelkezésünkre, ennyit kell elosztani. [...] Mi védve, biztonságban érezzük magunkat ilyen szempontból.”*²⁷

A település kulturális élete több szálon fut, egyrészt működő egyházi szervezeteken, másrészt civil szervezeteken át. Az ő kezdeményezésükre került sor a magyar eredetű műemlékek rekonstrukciójára (pl. Benedek Elek Múzeum), a magyar kulturális rendezvények központilag szervezett lebonyolítására (március 15., megemlékezési ünnepségek).

A községközpont sok előnnyel jár a nagybaconiak számára. Bár a baróti bányák bezárása sok nagybaconi családfenntartót tett munkanélkülivé, de a földműveléshez és állattartáshoz visszatérő falubeliek nyugodt megélhetést tudnak családjuknak biztosítani. A földművelés felfelé ívelő gazdasági ágazat lett a faluban, melynek több oka is van. Egyrészt több mezőgazdasági munkagép van a településen, így nagyobb földterületeket tudnak megművelni (szemben pl. Felsőrákossal, ahol a földek nagy részét kaszálóknak hagyták). Másrészt a kisdarabokban visszakapott földeket közös művelés alá vették, így könnyebbé és termékenyebbé vált a munka. Nagygazdaságban állattartással és tejfeldolgozással is foglalkoznak külön erre specializálódott családok.

„(A mezőgazdaságból meg tudnak élni?) Meg lehet élni, meg. A tejből meg bármilyen más mezőgazdasági termékekből. Krumpli, pityóka. Eladásra is termelnek. Vannak olyan tehetős gazdák, aminek örvendek én, hogy fiatalok, akik 30 év körüliek, 40, esetleg 50 és olyan farmjuk van már, hogy olyan 40-50 milliót kapnak havonta tejből. Ugye az már nem akármilyen? Az már nálunk sok pénz. Olyan tizenöt, hú-

szas nagyságrendű fejős szarvasmarhát tartanak, úgyesen azokat rendezik, legel-
tetik, külön kimelegedőkön tartják nyári szezonban, télire pedig istállóba. Komoly is-
tálló-beruházások vannak, ahol elhelyezik. Ennek örvendek, és ilyen elég sok van.
Vannak gépek is. A község területén annyi traktor van, hogy az egész Kovászna me-
gye mezőgazdasági területét meg tudnánk dolgozni. Közel 200 nagyságrendű erő-
traktor van. Tehát vannak gépek, jó munkásemberek lakják. Ez maga azt mutatja,
hogy a földnek az értéke Kovászna megyében itt Nagybaconban a legértékesebb,
ami azt jelenti, hogy az emberek értékelik ezt a dolgot.”²⁸

Mindehhez hozzájárul, hogy a település megkapta az állatvásár rendezésének jo-
gát is, melyet egy modern állatpiac építésének tervével pályázott meg. Így a jövő-
ben az erdővidéki régió egyetlen rendszeres állatvásárának rendezőjévé válik a köz-
ség, mely komoly jövedelem-kiegészítést jelent az önkormányzat részére.

Nagybacon tehát Erdővidék gazdaságilag egyik legjobban fejlődő települése.
Mindez a faluképen is látszik, a település utcái aszfaltozottak, portái nagy részben
felújítottak, de mindenképpen rendezettek, Kós Károly tervezte gyülekezeti háza
frissen festett, temploma jó állapotban van. Mindemellett a településről nagyfokú
migráció indult meg, mely elsősorban az értelmiségi réteget érinti. Munkavállalás,
pénzkereset céljából a középfokú végzettségűek próbálnak szerencsét a határokon
túl, de általában keresetüket hazahozzák, és itthon fektetik be. A felsőfokú végzett-
ségűek nagyobb számban hagyják el az országot, és telepednek le – elsősorban ma-
gyarországi – nagyvárosokban.

„Inkább dolgozni mennek, igen, ez jellemző. Nagyon jól csinálták, nagyon sokan
a fiatalok közül, akik elmentek. Jól választottak olyan lehetőség szempontjából,
hogy kimentek, pénzzel jöttek fel, visszatértek és vállalkozásokat indítottak el belő-
le, ami elég jól működik. Tehát ilyen szempontból értékeljük, hogy voltak ügyes fia-
talok, akik elmentek, és ott megkeresték a pénzüket, hazahozták, itt befektették,
vállalkozást indítottak és elég jól működik. (És jellemző, hogy kint maradnak?) Van
sajnos az is, hogy kint maradnak. Ennek mi nem nagyon örvendünk. Fele-fele. Az ér-
telmség inkább kint marad, a középfokú végzettséggel rendelkezők, azok nagyon
sokan visszatérnek. Szakemberek lesznek, és bizonyos szakmákban indítanak vál-
lalkozásokat. De, sajnos, nagyon sokan, akik olyanok, értelmiségiek és itt hasznát
vettük volna a közösségben, akár tanár vagy más, elmentek. (Inkább Magyarorszá-
gon vagy a környező nagyvárosokban telepednek le?) Van ilyen is, elmennek oda is.
A városok általában vonzzák az ilyen értelmiségieket, jobban van lehetősége, és ez-
zel élnek. Nem nagyon maradnak itt. Pedig azért meg lehet élni. Nem vagyok az ok-
tatás terén megelégedve, mert lényegében az volna az alapja az egésznek, hogy
olyan fiatalokat, gyerekeket neveljünk, akik felkészültek az életre. És az a baj, hogy
a tanárok, értelmiségiek azok elmentek. Kevés, nincsenek szakképzett káderek,
akik vannak, azok vagy idősebbek, vagy olyanok, hogy nem tudnak minőségi okta-
tást nyújtani a gyerekeknek.”²⁹

Nagybacon nagyközség régiójában a turizmus időszakos jövedelemforrásnak bi-
zonyul. Elsősorban Magyarországról érkeznek egyéni és „buszos turistacsoportok”
végjglátogatni a környék nevezetességeit, emlékházait, gyógyfürdőit, borvízforrása-
it. A turizmusból prosperáló réteg viszont még nem alakult ki, néhány magánházat
leszámítva nem foglalkoznak a helyiek fizetővendég-szolgáltatással. Ennek oka el-
sősorban, hogy állandó nyaralóközönségre nem lehet számítani az utak rossz minő-

sége és a turistalátványosságok elhanyagolt állapota miatt. Így a helyiek állandó pénzforrásként nem tudnak a turizmusra építeni.

Nagybaconnak működő magyarországi testvérkapcsolataik vannak (Okány), ennek eredményeként évente több alkalommal ellátogatnak az anyaországba, illetve magyarországi gyerekcsoportokat táboroztatnak. A magyarországi testvértelepülésükön keresztül alakították ki kapcsolatukat az egyik szlovákiai magyar településsel is. Magyarországi kapcsolataik elsősorban kulturális rendezvényekre és a szabadidő közös eltöltésére szorítkozik, mindemellett a település magyar vezető rétege határozott elvárásokkal fordul az anyaországbeliek felé:

„(Várnak anyagi segítséget a magyarországi településektől?) Biztos, hogy jobb volna, én nem mondom, hogy nem, elvárnánk, de tudjuk azt, hogy lehetőségeik Magyarországnak sem éppen olyan szabadok, hogy azt csinál, hogy nem tudom, mennyi pénzre lehessen számítani. De azért biztos, hogy jogunk van, ezt elvárnánk. Ha nem olyan dologba, hogy anyagiba, de például én gondolkodom egy olyanba, hogy Magyarország már megjárta a csatlakozás útjait az Európai Unióba, bizonyos tapasztalatokkal rendelkeznek. Magyar szakemberek vagy egy csoport egy régióba, mint itt Kovászna megyébe, vagy legyen az akár Hargita, egy 15 tagú csoport mondjuk egy éven keresztül (itt tartózkodna), és »kioktatom ezeket a magyarokat, hogy hogy tudtok pályázati pénzekhez jutni. Mi már ezt csináltuk Magyarországon, tudjuk, hogy ez hogy működik«. És ilyenbe segíteni. Ez nem kerülne a magyar államnak se túl sok pénzébe, de viszont a közösségeknek nagyon nagy hasznára szolgálna. Felvilágosítás, hogyan kell egy pályázatot elkészíteni. Pontosán, konkrétan, na most erre pályázz, mert ez most megy. Ez nagyon jó volna. Mert itt azért nehéz, a lehetőségek sem olyan nagyok, de biztos lesznek jobb lehetőségek a pályázatokra. Különböző világbankos, Európai Unió pénzeket idevonzani, és akkor jó volna, ha valaki tudná, hogy pontosan mire kell figyelni.»³⁰

Nagybacon a három bemutatott falu közül a leginkább prosperáló település. Ezt köszönheti egyrészt annak, hogy négy falut magában foglaló községközpont, melyet erős és magabiztos bürokratikus réteg irányít. Mindemellett a helyi protestáns egyház is vállalta a magyar kultúra megőrző és továbbörökítő szerepét, mely több erdélyi egyházmegye sajátossága. A gazdasági élet szervezettsége és a helyi gazdák leleményes újításai biztos megélhetést teremtenek a falu nagy részének.

Barót

Barót Erdővidék egyetlen városa. Központi szereppel bír a régióban, melyet a kulturális szervezetei, egyházi intézményei, iskolái is alátámasztanak. *„De Baróton is most nagy lehetőségek nincsenek, mert egyszerűen munkahiány van.»³¹* Az 1992-es népszámlálási adatok szerint 6483 lakosa van Barótnak, melyből 298 román, 6131 magyar, 13 német, 38 roma nemzetiségű. A rendszerváltás óta – a helyi értelmiségi réteg véleménye szerint – növekvő román népesség jellemzi a települést. Ennek a hivatalos adatok szerinti növekedése elhanyagolható, de a helyi magyar közösség mindennapjaiban igen látványos helyet töltenek be. Ennek oka, hogy a betelepülő román népesség nagy része rendőri állományban van. *„(Mi a városban a magyarok és a románok aránya?) Az arányok? Úgy tudom, hogy 8%, de nem hiszem, hogy van annyi. Amikor én ideérkeztem Baróra 90-ben, megkérdeztem az akkori or-*

toodox lelkészt, hogy „ti hányan vagytok?” 54-en voltak. Akkor 7000 fölött volt Barótnak a lakossága. Ez az 54 fő 1% vagy annyi sem. Azóta olyan erőteljes rendőr-betelepítés volt, 40-50 rendőrt telepítettek be. A 10 000 lakosú Barótnak és a környező csatolt falvakkal együtt – úgy lett város, hogy a csatolt falvakkal felduzzasztották a létszámot, és 10 000-nél már városság avathatták – és akkor 50 rendőre volt a városnak, és az ellátta a szomszéd településeket is. Voltak gazdasági ügyekkel foglalkozó, elhárítással, nyomozó is. [...] Most állítólag 200-an vannak már.”³²

A romák száma is növekedett a rendszerváltás óta. A baróti roma közösség nagy része magyar anyanyelvű és katolikus vallású. Van egy kisebb lélekszámú ortodox csoport is. Látványos együttélési konfliktusok nincsenek a helyi nemzetiségek között, együttélési viszonyukat inkább távolságtartás jellemzi.

„Van egy tartózkodás, én úgy látom (ti. a romák és a magyarok között). Meg van, hogy: »ez cigány«. Persze cigányok között is különbség van. Például én most egy olyan példát mondok, hogy amikor házszentelni megyünk év elején, minden családot meglátogatunk, akkor sok cigányházban sokkal nagyobb tisztaság van, mint magyar házakban esetleg.”³³

Az együttélési viszony a románok és a magyarok között nem konfliktusmentes.³⁴ Ennek egyik oka, hogy az utóbbi években betelepülő román családok nem fogadják el a város hierarchikus magyar vezetésének hagyományát és a mindennapok magyar „közlekedő nyelvét”.³⁵ A baróti több generációs román családok általában két-nyelvűek, s megfigyelhető náluk az előzékeny nyelvváltás. A rendszerváltás után betelepült román családok, illetve a rendőri állományban idehelyezett rendőrök viszont gyakran nem beszélnek magyarul, mely által konfliktusos helyzetek sorát indíthatják el. Az üzletekben, hivatalokban dolgozó magyar nemzetiségű emberek nem beszélnek kielégítően románul, a románok nem értenek magyarul, s így a kommunikáció nehézkessé válik.

„Itt is vannak románok, és attól még el kell tűrni, a tolerancia meg kell legyen itt is. (A baróti románok tudnak magyarul?) Nem tudom, hogy beszélhetünk-e baróti románokról. Bevándorló románokról lehet. Van, aki megtanul, de van, aki nem is akar. Vagy ha tud is, akkor nem is akar beszélni, esetleg van ilyen is. (A magyarok tudnak románul?) A magyarok, ha olyan környezetben vannak, üzletelésnél, ott fontos, mert anélkül nem megy. Vagy hogyha fiatalok elkerülnek innen egyetemekre, akkor valamit csak kell tudni, mert általában mindenhol románul kell tudni valamennyire. Nagyjából gondolom, hogy azért tudogatnak.”³⁶

Barót 1989 gazdasági központ volt Erdővidéken, melyet a határában elhelyezkedő szénbányájának köszönhetett. A rendszerváltás után a szénbányát leépítették, s idővel működését minimálisra csökkentették, mely a munkanélküliek hatalmas tömegét eredményezte a régióban. Ma a város gazdaságilag stagnál, a munkanélküliek kis részét néhány újonnan alapított mini cég szívta fel. Ez a tendencia, hasonlóan az erdővidéki falvakhoz, migrációt indított meg, melynek elsődleges célja Magyarország.

„Ezt a munkanélküliségi mutató emelkedőt egy kicsit ellensúlyozták a vállalkozások. A vállalkozásokon keresztül több száz személy jutott munkához, de azt is kell számítani, hogy közben egy nemzedék felnőtt 15 év alatt. [...] A kivándorló ifjúságnak, a kivándorlóknak az a része hagyja el Erdélyt, amelyik – legalábbis a gyüleke-

zetünkkel kapcsolatosan mondhatom, vagy a városban élőkkel kapcsolatosan –, akik komolyan akarnak valamit tenni. Szinte mindenki volt kint dolgozni. Aki nem állandó és nem megbízható, az hazajön. Szomorú az, hogy egy részüket ezeknek kell alkalmazniuk, mert nincs jobb, és sok nehézségük van a vállalkozóknak. Azt is megfigyelhettük, ha egy családnak jobb a kapcsolata, és el tudja helyezni a gyereket, akkor nem megy el. Tehát nemegy olyan kivándorlás van, hogy irány Budapest, nem. Nem az a típus. Itt kerülnének komoly jó munkahelyekre. Mindig voltak világot látni akaró emberek, azok elmennek, különben nem. Szeretik a Székelyföldet, szeretik a hazájukat. És van egy olyan munkanélkülségi réteg is, amelyik nem állja meg a helyét, és örök munkanélküli marad. A fiatalság körében eléggé az a réteg maradt itt-hon, amelyik improduktív, alkalmatlan. Persze megpróbálkoznak a vállalkozók azzal, hogy ezeket is [...] lényegében ezeknek a gyerekeknek volna munka.”³⁷

A magyarországi vendégmunkát vállaló családok, amennyiben biztonságos mindennapokat tudnak teremteni maguknak és családjuknak, ritkán térnek haza. A bánya leépítése megszüntette az állami munkahelyek meglétét a régióban, újabb kisvállalkozások alapításának már nincsen lehetősége a városban, és az értelmiségi elhelyezkedésének lehetőségei is végesek.

Barótnak Zirccelel, Budafokkal és Szarvassal van kapcsolata. Városi kezdeményezésként indult, egyházi vonalon csak Zirccelel vették fel kapcsolatot. A kapcsolatfelvétel elsődleges célja gazdasági volt: a magyarországi vállalkozói szféra bevonása a régióba. Mindemellett városi vezetés szintjén is megszervezték az együttműködést, kölcsönösen delegációk által képviseltették magukat testvértelepülésük rendezvényein. Mára a kapcsolatok kulturális jellege elhalványult, csupán a 4-5 évente megrendezett Baróti Napokon frissítik fel az együttműködést a testvértelepülésekkel. Megmaradtak a működő gazdasági együttműködések, de újabbak már évek óta nem létesültek. Levezetés szinten működnek a baráti-családi kapcsolatok, de kölcsönös látogatások a nagy távolság miatt ritkábbá váltak.

„Az első testvértelepülés-kapcsolat úgy '90 elején született Zirccelel. Utána tudomásom szerint Budafokkal, azután Szarvassal. Általában ez azonkívül, hogy vállalkozói szférákkal találkozott, voltak ilyen kezdeményezések, azon túl inkább 4-5 embernek a kapcsolata volt. [...] Csak azt említem meg, hogy időnként, évenként megismétlik, 4-6 éve megrendezik a Baróti Napokat szabadtéri megnyitóval, s oda hívják a testvértelepülések vezetőit.”³⁸

A magyarországi kapcsolatok rendszerváltás utáni nagy fellendülésének intenzitása mára lanyhult. A távolság, az anyagi helyzet, a megszokás és nem utolsósorban az anyaországbeli viselkedés minták³⁹ miatt háttérbe kerültek az együttműködések.

Barót az erdővidéki mikrorégió kulturális központja. A város magyar vezetése erőteljes magyar bürokratikus réteget eredményezett. Több kulturális szervezetük is van, nagy részük egyházi szervezésű (pl. Gyöngyharmat együttes, Ragsányi Annadalkör, Rozmaring kórus stb.). Ezek és néhány civil szervezet (pl. Gál Mózes Közművelődési Egyesület) vállalta fel a kulturális élet szervezését. Ezek elsősorban az évi nagy ünnepek rendezésével foglalkoznak (pl. március 15-e, hagyományörző Székelybál, augusztus 20-a, október 6-a). Intézményi szinten a város a mikrorégió egyik legszervezettebb települése, erőteljes magyar bürokratikus vezető réteggel. Erdővi-

dék egyetlen városa lévén a helyben maradó értelmiségiek egyik letelepedési célpontjává vált.

Szükséges a települések interetnikus viszonyait, intézményrendszerét és magyarországi kapcsolatait részletesebben bemutatni, mivel a megszólaló értelmiségiek véleménye sokat elárul a mikrorégió működéséről, belső viszonyairól, kapcsolatrendszeréről.

Az interetnikus kapcsolatok vizsgálata egy hierarchikusan felépített, a magyar többségből adódó magyar vezetésű település képet mutat. A közösségek harmonikus együttélését a több generációs roma és román etnikum alkalmazkodása és a fennálló társadalmi helyzetük elfogadása biztosítja. Etnikai feszültségek ebből adódóan ott keletkeznek, ahol a románok vagy romák (lásd Barót) nem fogadják el a számukra kijelölt társadalmi helyet, nem alkalmazkodnak a helyi magyar közösség hagyományos nyelvi vagy mentalitásbeli szokásaihoz.

A településeken folytatott vizsgálatok rámutattak a kulturális és egyházi intézmények „összefogás-erősítő”, „helyben tartó” szerepére. Egyes településeken, mint Felsőrákos, az intézmények működésének hiánya indokolta a közösség migrációját, gazdasági ellehetetlenülését. Nagybaconban és Baróton a helyi intézmények, a bürokratikus réteg megléte bizonyította közösségszervező és gazdaságsegítő szerepét.

Erdővidék egészére jellemző, hogy a rendszerváltás után kialakult magyarországi kapcsolatok nagy része mára eltűnt vagy nem működik. Ennek oka, hogy a pusztán anyagi segítségben kimerülő kapcsolatok kimerültek, a forráshiányok miatt az együttműködések lehetetlenné váltak. Az erdővidékiek nem fordultak szigorú igényekkel a magyarországi testvértelepüléseik felé, elvárásaik nem az anyagi segítségre, mint inkább a mentális támogatásra irányultak. A testvérfalu-kapcsolatok családi-baráti kapcsolatokban maradtak meg, melyben a települések már közösségileg nem vagy csak ritkán vesznek részt. A magyarországi kapcsolatok kialakítása egyfajta nyitási lehetőség lett volna a régió számára akár gazdasági, akár kulturális szempontból nézve. Mindemellett ma a gazdasági kapcsolatok stagnálnak a lehetőségek hiánya miatt (a nehézkes román gazdasági törvények, utak állapota), a kulturális lehetőségek pedig a távolság és a periféria miatt háttérbe kerültek.

Az értelmiségiekkel készített interjúkból elemezhetővé válik az az unikális helyzet, amiben az erdővidéki falvak lakosai élnek: kisebbségben többségben. Mindennek súlyát és szokatlan mivoltát a mikrorégiót soha vagy ritkán elhagyó magyarok nem érzékelik, számukra ez a természetes mindennapokhoz tartozik. A régió kívül végzett, illetve a nem erdővidéki származású értelmiségiek viszont nagymértékben érzik, és a riportokban gyakran hangsúlyozzák ennek egyedi jellegét. Feltételnek érzik ezt nemzeti megmaradásukban, és ezért problémát jelent számukra néhány székelyföldi város növekvő nem magyar nemzetiségű lakossága. Mindez egyenesen vezet a – később bemutatott – autonómiatervezet népszerűségéhez.

Erdővidékiek a kedvezménytörvényről és az autonómiatervekről

A kedvezménytörvény és autonómiatervezet bemutatása és vázlatos elemzése szintén a kutatási projekt célkitűzései közé tartozott. A beszélgetések az igazolvány

igénylésének okai, használhatósága, az ehhez kapcsolódó történetek és a különböző elvárások témaköreire fókuszáltak.

Beszélgetőtársaim szerint a magyarigazolványok igénylésének több oka volt Erdővidéken. A fiatal, kisgyermekes családok elsősorban az iskolatámogatási kedvezményhez kötött feltétel miatt igényelték: a magyar iskolába járó gyerekek utáni magyar állam által folyósított ösztöndíjat a magyarigazolvánnyal rendelkező családok kapták meg. Az idősebbek érzelmi okokból igényelték igazolványukat. Ők voltak azok is, akik az igazolvány konkrét hasznát nem érezték (mint utazási kedvezmény, múzeumlátogatási lehetőség stb.), mivel anyagi körülményeik nem engedték meg, hogy elutazzanak az anyaországba: Erdővidék a magyar határtól messze eső régió, s a kedvezmények csupán a magyar határtól érvényesek. *„Meg a másik, azért sem veszik ki most már, az idősebb réteg, a pénznélküliség miatt. Mert ha mégis elmenne Magyarországra, hogy érvényesítse, az útlevel olyan drága, hogy ki se váltja már, 1 250 000 lej.”*⁴⁰

*„A legtöbben érzelmi okokból (váltották ki). Egyszerűen azért, mert van, és legyen. Végül is különösebb gyakorlati hasznát nem hallottam, ilyen ingyenes, aki kiment Magyarországra.”*⁴¹

*„Nagyon sokan igazán csak érzelmi alapon (váltották ki), tehát azért, hogy legyen. Mert arra lehetőségük, hogy ők kimenjenek, és úgymond ennek az igazolványnak az előnyeit élvezzék, arra nincs lehetőségük. De azért is kiváltották, hogy legyen nekik egy ilyen címeres igazolványuk. És mondom, vannak egy jó páran, akik azért (váltották ki), hogy munkavállalás és gyerekeknek azt a bizonyos 20 000 Ft-ot tandíjat megkapják.”*⁴²

*„(És másra mire használják még?) Az utazásra. Más előnyök? Én sem használtam az enyémet ki annál jobban, hogy kedvezmény... a fiataloknak van inkább kedvezmény. Felnőtteknek nincs annyira kedvezmény belőle. Az utaztatásnál a diákoknak, ami van kedvezmény. (Akkor a magyarigazolványban csalódtak, hogy keveset biztosít?) Nem, az a 20 000 forint is valami, akinek gyereke van, annak biztos, hogy valami. Nem lehet mondani, hogy csalódtunk éppen, csak lehet, hogy nem szolgálja azt a célt annyira, mint amennyire elvárnánk esetleg, de azért csak szolgál valamit. Nagyon sok embernek segít, aki kap 20 000 Ft-ot, az nálunk már nagy pénz. Akinek gyereke van, az örvend, mert legalább valamilyen dolgot azzal megold.”*⁴³

*„(Miért váltják ki?) A 20 000 forintért, az iskolai támogatásért. Hát nem tudom, ez az igazolvány igazából nem jelent egy állampolgári státust. Például egy kimenő munkavállalónak egészségügyi biztosítás, ez jó lett volna. (A munkavállaláshoz szükséges...?) Nem szükséges, ellenben én, ahogy hallottam azoktól, akik kijártak, akinek van, annak bizonyos szempontból egyszerűbb a papír intézés. (Miért váltják ki?) A 20 000 forintért, az iskolai támogatásért.”*⁴⁴

*„(És miért váltják ki az emberek a magyarigazolványt?) Mindenki azt reméli, hogy esetleg egy betegség bekövetkeztével, vagy ha Magyarországra utazik, esetleg könnyebb lesz odakint.”*⁴⁵

Az igazolvánnyal szembeni elvárások is egyöntetűek az erdővidéki magyarok körében: szinte kivétel nélkül a magyarországi ingyenes orvosi ellátást igényelték volna az igazolvány kedvezményei között. Ennek oka főleg abban rejlik, hogy a mikroregió orvosi ellátása akadozik, kórházai nagyon rossz állapotban vannak, és gyógyszerhiánnyal küzdenek.

(Milyen kedvezményeket kérnének a magyarigazolványhoz?) *Habár ott is, mivel az ember a tévét nézi, elég nehéz, de az egészségügyi ellátás lenne a legfontosabb. Ha az ember olyan ellátásra szorul, amit itt nem tud megkapni. Most már nagyon gyatra lettem. Például Baróton is kórházba a gyógyszert, ha az ember bent fekszik, meg kell vegye.*⁴⁶

*Szerintem egészségügyi biztosítás, minden, ami a magyar állampolgárnak, amikor Magyarországon van, amit élvez, ami abból származik, hogy magyar állampolgár és Magyarországon lakik, akkor ugyanazt kapta volna meg a határon túli magyar is. Ez a kettős állampolgárság máskülönbem nem hülyeség. Ez egy nagyon jó dolog lenne, ha bejönne.*⁴⁷

A magyarigazolvány használatával kapcsolatos magyarországi történetek történeteket két nagyobb csoportba lehet osztani. Egy részük az igazolványhoz kapcsolódó pozitív élményekről szól, másik részük a használat közben kialakult konfliktushelyzetekről mesél.

Az első csoport jellegzetes elemei közé tartoznak az igazolvány előnyeinek felsorolása: az utazási kedvezmény, a magyar állami ösztöndíj-támogatás s az igazolványhoz szorosan kapcsolódó pedagógusigazolvány könyvvásárlási kedvezményei. *„A haszna bizonyos utazási kedvezmények, mi személy szerint a könyvtárakba való belépést (használtuk ki). Amikor tavaly voltunk a Széchényi Könyvtárba egy bizonyos könyvcsomagból válogathattunk és hozhattunk el ingyen, és feltétlenül kérték, hogy megvan-e az igazolvány. No és most a szülők közül egy jó páran megkapták ezt a 20 000 Ft-os...”*⁴⁸

*„Ezzel kapcsolatosan, az utazással kapcsolatosan volt jó élményük, hogy 90%, vagy mennyi a kedvezmény, tehát az nagyon sok. Elmondták, hogy Győrtől Pécsig mentek, és mennyivel olcsóbban tudtak elmenni. Ez egy pozitív dolog”*⁴⁹

A negatív történetek az igazolvány használata közbeni megaláztatásokat említik elsősorban. Ennek sokféle terepe lehet, de alapvető momentumai jellegzetesek: a jegyvételnél pénztárosok, illetve az utazó közönség rosszindulatú megjegyzéseinek, illetve az igazolvány használatakor bármiféle félreértések esetei. Jellegzetességei ezeknek a történeteknek, hogy a sértések szinte minden esetben a határon túliak más nemzetiségére utaltak. Ez természetesen utal az igazolvány erőteljes nemzeti-ségi kötődésére, így a negatív élmények általában a nemzeti érzület megsértéséhez kapcsolódnak:

*„A legbosszantóbb – és vicc is van róla – az, hogy, és én is tapasztaltam, például Budapesten, Magyarországon vagy pontosan a Balatonon, Siófokon, azt hiszem, a kis Trabimmel oda lepöfögtem, és benyújtottam az útlevelünket, s a magyarigazolványunkat. A feleségemmel voltunk, és kértünk a sátor táborban egy helyet a Trabinak. A pasas – jó sor volt mögöttem – elvette, megnézte, és odaadta a csicskásnak, azt mondja, »itt vannak valami románok«. Ott volt az igazolvány, és szóval így. Van egy vicc is. Hogy lesz a székelyből román? Úgy, hogy kimegy Pestre. (És ezt érezték többször is, hogy Magyarországon...?) Nem többször is, hanem mindig. A közvetlen ismerősök, akik tudják a dolgot, azok nem, de azt hiszem, ott önöket úgy is nevelhetik az iskolában. Ilyesmi, hogy székelység vagy ilyesmi nem nagyon hangozhatott el.”*⁵⁰

Erdővidék, mint már említettem, tömb magyar terület, magyar belső vezetéssel, magyar iskolákkal és nem számottevő román közösséggel. A román–magyar együtt-

élési viszonyok – talán Barótot leszámítva – elemezhetetlenek a régióban a románok asszimilálódása, „észrevehetetlensége” miatt. Így nem beszélhetünk román–magyar etnikai feszültségekről, még Baróton sem, ahol a román közösség számanak emelkedése némi feszültséget indukált. Mindemellett a magyar autonómia-tervezet radikális irányzatát a román népességgel szembeni etnikai intolerancia jellemzi. Ennek a gondolkodásnak nincs lokális színezete, helyi, csak a mikrorégiót „védő” sajátossága. A székelyföldi régiót mint tömb magyar terület érdekeit védi a „más” etnikumúakkal szemben. Valós érveket hoznak fel ennek védelmére: az utak rossz minőségét, az adók elfolyását, a megye alulfinanszírozottságát, s mindezt nemzetiségi létük elleni támadásként élik meg. Ezt forgatva vissza, az autonómia-tervezet fontos igényének tekintik a román nemzetiségűek, illetve a magyar nyelvet nem beszélők kiköltöztetését a területről, a román tulajdonú gazdasági vállalkozások megszüntetését és magyarosítását.

Lokális és regionális identitás

Befejezésül érdemes kitérni néhány gondolat erejéig az erdővidéki régió mentális elkülönülésére, földrajzi határainak meglétére és ennek érzékeltetésére a határokon kívül levőkkel. Mindez a tömb-lét biztos tudatával, a szórvánnyal szembeni előny hangsúlyozásával párosul beszélgetőtársaim véleményében. Többen hangsúlyozták az Olton túliak viselet- és szokásbeli másságát: *„Általában népi szokásokban is változnak, aztán azt hiszem az egész életmód más. Mindig különböztek.”*⁵¹

*„Mások (ti. az erdővidéki magyarok). Tehát meg van a maguk sokszor szűklátókörűségük is, a maguknak valóság. De ezt hozza ez a bizonyos elszigeteltség. Most már nyíltak a határok, tehát lehetőség van a ki- és bemenetelre, de azért magában hordja a dolgokat, hogy itt és itt élt és született. Például 30 esztendővel ezelőtt nem nagyon sikerült, hogy beházasodjanak (ti. nem erdővidékiek). Nem engedték meg.”*⁵²

Az erdővidékiek lokális/regionális öntudata nem pusztán a határon túliakkal szembeni elkülönülésükben nyilvánul meg, hanem a régión belüli közös múltnak, hagyománynak összetartó erejében is. *„Azért egymásra számítunk és bízunk egymásban, hogy bármilyen probléma történjen, akkor a magyarság úgyis összetart. Ez jellemző, hogy fellépnek, ha olyan dolog történt, akkor biztos, hogy a magyarság rögtön melléáll, és ellenállást nyilvánít az ellenállóval, valakivel, aki szemben áll. Tehát nyújt valami biztonságot, hogy egy tömbben vagyunk.”*⁵³

A tömb magyar régiót a nemzetiségi megmaradásuk esélyének érzik. *„Mindenképpen másabb, mindenképpen magyarabb marad itt az ember, az normális. A rokonságban van olyan is, aki szórványban él. Például van egy unokaöcsém, a testvérem fia, aki nem beszél magyarul. Magyar a neve, meg mindenféle, de nem tud magyarul. Csak velem beszél egyedül, de akkor is csak annyit, »igen, keresztapám«, »nem, keresztapám«, ennyit tud mondani. És ő románnak is tartja magát. Szóval a szórványnak megvan ez a hátránya. Különben aranyos, rendes emberek. A szomszéd az lehet román, az lehet sváb, az lehet bármi, ott a szórványban együtt kell élnie és meg kell szokja. De lassan, akarata ellenére is már kezd kavarni, már kezd csángóul beszélni.”*⁵⁴

Az erdővidéki kisrégió természetes védettséget biztosít a benne élőknek, melynek előnyeit – mint az anyanyelvi oktatás, magyar bürokrácia, belső gazdasági kapcsolatok – és hátrányait – mint állami pénzforrások hiánya, utak állapota, román nyelv nem ismerete – is megtapasztalták. Mindemellett csak egy, nem erdővidéki származású beszélgetőtársam utalt a tömbmagyarság hátrányaira. Ennek, talán, leglátványosabb pontja a román nyelv nem kielégítő ismerete. Több interjúalanyom is utalt rá, hogy míg az országnyelv ismerete nélkülözhetővé válik a régió határain belül,⁵⁵ az Olton túl már komoly hátrányba kerülnek megfelelő nyelvismeret nélkül.

„A tömb az nem feltétlenül jelent védelmet. (Miért nem?) Azért, mert, ahogy mondta az egyik kedves évfolyamtársam, elbázzák magukat, és nem ügyelnek. (Mire kell ügyelni?) Mire? Hát nagyon sok mindenre. Az első például, ami mindenütt van, hát ugye nem beszélnek a nyelvet (ti. a román nyelvet) helyesen, mert megszokták, hogy mi itt így (ti. magyarul) beszélünk, és kész. Az iskolában vettem észre, hogy nem hajlandók bizonyos dolgokat megtanulni, mert »ügyse vesszük hasznát«. [...] A román nyelv az nem működik itt nálunk. Pedig meg kell tanulni, mert ugye, az állam nyelvét azt ismerni kell. Akárhova megy az ember, megkérdezik, nem tudja, hogy mit feleljen, ha nem tudja, hogy mit kérdeznek. És az már eleve kellemetlen. Azonkívül, ha valaki ki akar mozdulni, és időnként ki kell mozdulni, akkor jó, hogyha tud valamilyen nyelven beszélni, és nem feltétlenül csak románul. Most kezd divatos lenni, hogy világnyelveket is oktatnak, és még meg is tanulgatják, de az az igazság, hogy én itt nem láttam nagyon nagy ráállást.”⁵⁶

A tömb magyar területek magyar lakosai hátrányba kerülnek a román nyelv hiányos ismerete miatt, kénytelenek a régió határain belül maradni vagy magyarországi munkalehetőséget keresni.

Jegyzetek

1. A 2004. nyári terepmunka tapasztalatait és tanulságait összefoglaló szöveg az 5/044/2002. számú Nemzeti Kutatásfejlesztési Pályázat keretében folyó kutatási program előtanulmányaként készült. A régió fogalmáról lásd Bourdieu 1985.
2. Az antropológiai terepmunkáról és elemzésről lásd Malinowski 1972, Niedermüller Péter 1992, 1994.
3. A riportidézetekeket szöveghűen közlöm. Saját kérdéseimet, amennyiben a választ magában hordozza, kihagytam a szövegből. Lábjegyzetben utalok rá, hogy kitől származik az idézett rész, kivételt ez alól az autonómiaatervezethez kapcsolódó idézetek jelentették, ahol néhány megszólaló anonimitásban kívánt maradni.
4. Niedermüller 1988.
5. Részlet a lelkésszel készített interjúból (a továbbiakban: f.l.i.).
6. A hierarchikus felépítés Erdővidék minden településén megfigyelhető. A magyarok vezető szerepe következik a magyar többségű települések magyar nyelvű közigazgatási gyakorlatából, a magyar nyelvhasználatából, a magyar kulturális szerepek és szokások „elsőbbségéből”, illetve a települések magyar eredetének hagyományából.
7. f.l.i.
8. f.l.i.
9. Ennek egyik oka régebben a szegényebb családok „pártolása”, „megsegítése” volt. Így a magyar keresztények segítettek a keresztelő megrendezését, ők vették meg az első

- rend ruhát is az újszülötteknek. Ma már nem minden esetben vállalják el a felkérést a magyarok, mindezt romló anyagi helyzetükkel magyarázzák.
10. Részlet a nyugdíjas óvónővel készített interjúból (a továbbiakban: f.o.i.).
 11. A komasági kapcsolat a rokonsági kapcsolathoz hasonló szoros viszonyt feltételez a tagok közt. A keresztszülők egész életükön át támogatják keresztyereket anyagi és mentális szempontból is. Átmeneti szertartásaikra ajándékot vesznek, házuk minden esetben nyitva áll keresztyerekük előtt.
 12. Azaz ha a roma család megszorul anyagilag, akkor jó eséllyel kopogtat be gyermekének keresztanyjához, illetve a magyar családok a nyári földmunkák idején szívesen hívják „keresztyermekük” családját bérmunkára.
 13. f.l.i.
 14. f.o.i.
 15. Erdély-szerte a magyarul beszélő falvak egy részére jellemző, hogy az egyház magára vállal egyfajta közösségszervező, identitás-fenntartó szerepet is, ennek a gondolatnak a fényében szerveznek kulturális rendezvényeket, alapítanak szervezeteket.
 16. f.l.i.
 17. f.l.i.
 18. f.o.i.
 19. f.l.i.
 20. Részlet a lelkésszel készített interjúból (a továbbiakban: b.l.i.).
 21. b.l.i.
 22. b.l.i.
 23. Részlet a helyi RMDSZ-vezetővel és iskolaigazgatóval készített interjúból (a továbbiakban: b.i.i.).
 24. b.l.i.
 25. b.i.i.
 26. Részlet a nagybaconi polgármesterrel készített interjúból (a továbbiakban: n.p.i.).
 27. n.p.i.
 28. n.p.i.
 29. n.p.i.
 30. n.p.i.
 31. Részlet a baróti katolikus pappal készített interjúból (a továbbiakban: b.k.p.i.).
 32. Részlet a baróti református lelkész interjúból (a továbbiakban: b.r.l.i.).
 33. b.k.p.i.
 34. A konfliktuselemzésről lásd Olzak 1993.
 35. Közlekedő nyelv alatt azt a nyelvet értem, melyet a helyiek a mindennapokban, nem hivatalos helyeken használnak.
 36. b.k.p.i.
 37. b.r.l.i.
 38. b.r.l.i.
 39. A határon túli magyar nemzetiségűeket – mint a riportokból kiderült – magyarországi látogatásaik alatt gyakran azonosították származási országuk nemzetiségével. Mindez nagymértékben befolyásolta kapcsolataikat: *„Lehet, hogy van egy olyan felfogás is, hogy nem mindenki ismeri az erdővidéki népet, és egyszerűen... amikor kimegyünk, általában tapasztalunk dolgokat, persze ez nem mindenkire vonatkozik. Amikor kimegy, és azt mondják rá, hogy »cigány«, meg »oláh« meg ilyesmik, akkor egy kicsit visszahúzódik az ember.”* (b.k.p.i.)
 40. b.r.l.i.
 41. b.i.i.
 42. f.l.i.
 43. n.p.i.
 44. f.l.i.

45. f.o.i.
46. f.o.i.
47. n.p.i.
48. f.l.i.
49. b.r.l.i.
50. b.i.i.
51. f.o.i.
52. b.l.i.
53. n.p.i.
54. b.i.i.
55. Érdekes viszont, hogy ezt a gondolatot több esetben is ellenpontoszták a románul nem beszélő magyar fiatalok a katonaságnál történt kellemetlen eseteinek felsorolásával.
56. n.l.i.

Felhasznált irodalom

- Bourdieu, Pierre 1985. Identitás és reprezentáció. A régió fogalmának kritikai elemzéséhez. *Szociológiai Figyelő*, 1 (1) 7–22. p.
- Kunovich, Robert M., Hodson, Randy 1999, Conflict, Religious Identity, and Ethnic Intolerance. *Croatia Social Forces*, Vol. 78, No. 2. (Dec. 1999), 643–668. p.
- Malinowski, Bronislaw 1972. *Baloma. Válogatott írások*. Szerk. Bodrogi Tibor. Budapest, Gondolat.
- Niedermüller Péter 1992. Az „újraolvasás” lehetőségei. *Holmi*, 4. évf. 11. sz. 1693–1698. p.
- Niedermüller Péter 1994. Néprajz, kulturális antropológia, kultúrakutatás. *Replika* (15–16).
- Niedermüller Péter 1988. Tájékozódás – kutatási áttekintések. *Ethnographia*, 3–4. sz. 376–389. p.
- Olzak, Susan 1993. Etnikai konfliktusok elemzési stratégiái. *Regio*, 1. sz. 159–182. p.
- Reiter, Albert F.: Az etnicitás politikai alapjai. *Regio*, 1992. 1. sz. 3–17. p.

BOGLÁRKA BAKÓ

MINORITY IN MAJORITY: ERDŐVIDÉK

This study presents the findings of the research program 'Hungarian Minority Settlements and Regions in the Carpathian Basin in the 20th Century' conducted in the framework of the NKFP. The site of the research was the micro-region situated in the south borderlands of the Sekler land, Erdővidék. Erdővidék is a region populated almost exclusively by ethnic Hungarians with Hungarian administrative leadership, Hungarian school network and significant minority Hungarian (or from Hungary) economic influence. Four settlements Felsőrákos (Racosul de Sus), Bibarcfalva (Biborteni), Nagybacon (Băţanii Mari) és Barót (Baraolt) were included in the research of the Erdővidék micro-region.

The research was based upon the investigation of everyday life and the comparative examination of the questions posed by the peculiarities of local societies. The analysis was based on many perspectives. First, it examined institutional levels. It was completed by the theme of expression and admittance by the local leading authorities of national peculiarities that feature the

micro-region or settlement. The study focused on the functioning of relationships with Hungary and the image of Hungary and Hungarians within local communities.

The third theme concerned the existence of (mental and geographical) borders of the micro-region and the conscious admittance of these borders. It also focused on the relationships of local people with others from the Sekler land, over the river Olt and the Carpathian mountains (Oltenia and Muntenia), characteristics of being from Erdővidék and the perception of living in defense or in danger.

The analysis of inter-ethnic relationships first of all was concentrated on the Roma-Hungarian co-existence. Questions of the interviews concerned the leadership strategies of the 'minority majority', administrative conditions and everyday co-habitations.

One of the main goals of the NKFP program was to research the effects of the Law on the Status of Hungarians living in Minority. Interviews were organized according to three crucial points: minority expectations concerning Hungarian Identity Cards, reasons of demanding those cards and stories illuminating their uses in Hungary.

Originally the topic of the Transylvanian plans on autonomy was neglected. Nonetheless, the issue was raised in almost all interviews since the region of Erdővidék is within the borders of the intended autonomic territory. During the field-work Hungarian and Romanian media discussed the topic many times and this called for taking sides among local population, as well.